

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 342.7:355.271(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-28>

Братель Сергій Григорович,
кандидат юридичних наук, професор,
перший проректор
(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню питань дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Аргументовано, що відповідно до Основного Закону в умовах надзвичайного стану можуть обмежуватись конституційні права, гарантовані ст. 33 Конституції України: свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України. Однак при цьому місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування встановлюють особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, а в разі потреби забезпечують проведення санітарного огляду речей, багажу, транспортних засобів та вантажів в умовах карантину.

Обґрунтовано, що норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, де передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Проаналізовано правову основу обмеження прав і свобод людини та громадянина, запровадження в державі воєнного стану та порядок його введення. Проаналізовано положення окремих нормативно-правових актів, що прийняті в Україні в період дії воєнного стану. Досліджено виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини та встановлено, що відповідно до чинного законодавства на період дії правового режиму воєнного стану (конституційні права людини і свободи громадянина, які передбачені статтями 30, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 53 Конституції України).

Проаналізовано перелік прав, визначених Конституцією України, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану. Висвітлено випадки обмеження окремих особистих, політичних та соціально-економічних прав людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні.

Ключові слова: дотримання прав, права, свободи, людина, громадянин, правовий режим, воєнний стан, Україна, військова агресія.

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної, правової та соціальної держави передбачає, що права і свободи людини реалізуються в громадянському суспільстві та механізмах державного управління. Захист та дотримання прав і свобод людини є основою для будь-якої держави.

24 лютого 2022 року Україна постала перед новими викликами і вперше з часу здобуття незалежності опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого охопив усю територію нашої держави та став причиною обмежень прав і свобод людини.

Україна чітко окреслила свою європейську ідентичність та європейський вектор розвитку. Україна, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, засвідчила свій демократичний вибір та намір на проведення реформ, спрямованих на захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів. Конституція України вказує, що конституційні права і свободи людини і громадянина не підлягають обмеженню, але є виключення щодо цієї норми, що знайшло нормативне закріплення в Основному Законі. Частина 2 ст. 64 Конституції України засвідчує, що в умовах воєнного

чи надзвичайного стану можуть запроваджуватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням періоду, протягом якого діють такі обмеження, та повного переліку прав, які заборонено обмежувати в ході війни або надзвичайного стану (ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану в Україні знайшли належне опрацювання у науковій літературі останніх років. Серед представників української наукової спільноти, які досліджували у своїх наукових працях зазначене питання, доцільно виокремити таких: О. Андрієвську, Ю. Бадию, О. Білоскурську, Р. Благуту, С. Головатого, М. Коваліва, О. Косілову, С. Кузніченка, В. Лазарева, С. Магду, Т. Малиновську, А. Мерник, М. Новікову, Л. Наливайко, В. Обушко, О. Поєдинок, І. Проць, М. Савчина, О. Скрипнюка, Т. Слінько, М. Федорчук та інших. Окремі питання щодо вирішення вказаної проблеми висвітлені у працях таких зарубіжних вчених, як Ч. Бейтз, В. Бурке-Вайт, Г. Гассер, В. Лакьор, А. Омичен, С. Розен, Дж. Смайлі, Е.В. Тернер, Ю. Туагі, Р. Франк тощо.

Метою статті є здійснення наукового дослідження дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року [6] здійснюється регламентація питання воєнного стану в Україні. Зокрема, встановлено певні межі обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб і визнано такі обмеження невід'ємною частиною дії особливого правового режиму.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове і зумовлене загрозою обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6].

Однак, попри усі складнощі сучасних реалій, права людини підлягають виключній охороні. Це зумовлено тим, що положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [1].

Правовою основою введення воєнного стану в Україні є Конституція України, Закони України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, «Про оборону України» від 06 грудня 1991 року, «Про державний матеріальний резерв» від 24 січня 1997 року, «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» від 20 жовтня 1998 року та Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях», затверджений Верховною Радою України 24 лютого 2022 року [1; 6; 4; 2; 7; 3].

Правовою підставою для обмеження прав є факт запровадження в державі воєнного стану, порядок вве-

дення якого визначений у ст. 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що являє собою комплекс юридичних дій, що полягає в оприлюдненні та набранні чинності Указу Президента України про введення воєнного стану спільно з законом щодо його затвердження [6; 8]. Як передбачено у п. 5 ч. 1 ст. 5 Закону № 389-VIII, указ Президента України про введення воєнного стану повинен містити розгорнутий перелік тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб, встановлених згідно з порядком введення воєнного стану, строк дії таких обмежень [8]. Правовий аналіз Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [8], який регулює перелік, умови, строки та межі обмеження конституційних прав людини і громадянина, передбачених ст. 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, законних інтересів юридичних осіб [1], дозволяє стверджувати, що такий Указ є правовою підставою для здійснення обмежень прав людини в Україні в умовах воєнного стану.

Воєнний стан запроваджується указом Президента України, який має бути затверджений Верховною Радою України протягом двох днів після його подання. Воєнний стан скасовує Президент України за умови зникнення загрози збройної агресії або припинення стану війни після укладення миру з протилежною воюючою стороною. Скасування воєнного стану та укладення миру оголошуються Верховною Радою за поданням Президента, про що негайно повідомляється через засоби масової інформації. Режим воєнного стану визначається відповідними законодавчими актами. У разі запровадження воєнного стану Президент України відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права впродовж перших трьох днів повідомляє про це Генерального секретаря ООН.

До нормативно-правових актів, які регулюють охорону прав людини і громадянина під час воєнного стану, належать такі: Конституція України, закони України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року, «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 року, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64, Указ Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 14 березня 2022 року № 133/2022, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку залучення працевдатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 року № 753, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 31 жовтня 2012 року № 998, Постанова Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» від 08 липня 2020 року № 573 [1; 6; 8; 9; 12; 10; 11].

Згідно зі статтею 21 Конституції України права людини є невідчужуваними і непорушними [1]. Відповідно до ч. 2 ст. 22 Основного Закону суспільства і держави конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані чи обмежені [14, с. 17]. Однак Конституція України визначає випадки, коли деякі права та свободи людини та громадянина можуть тимчасово

обмежуватися під час введення умов воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до Основного Закону в умовах надзвичайного стану може бути обмежене конституційне право, гарантоване ст. 33 Основного Закону України, а саме свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України [1]. Це проявляється в тому, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування встановлюють особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, а в разі потреби забезпечують проведення санітарного огляду речей, багажу, транспортних засобів та вантажів в умовах карантину. Водночас у ч. 2 ст. 33 Конституції України передбачено, що громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну [1].

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Ст. 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть запроваджуватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до чинного законодавства на період дії правового режиму воєнного стану конституційні права людини і свободи громадянина які передбачені статтями 30, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 53 Конституції України, можуть бути обмежені (ст. 30: «Кожному гарантується недоторканність житла»; ст. 31: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»; ст. 32: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»; ст. 33: «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом»; ст. 34: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»; ст. 38: «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»; ст. 39: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування»; ст. 41: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»; ст. 42: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом»; ст. 43: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»; ст. 44: «Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів»; ст. 53: «Кожен має право на освіту» [1]).

Також відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року можуть бути запроваджені такі заходи, як трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану

з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану. Таких осіб можна залучати в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб [6].

Необхідно зауважити, що за працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Відповідно до чинного законодавства до громадян можуть застосовуватися такі обмеження прав: примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави; запровадження комендантської години (заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих пропусків і посвідчень); заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; перевірка документів у осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян (за винятком обмежень, встановлених Конституцією України); встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ.

Такі заходи мають бути проведені згідно з чинним законодавством та не можуть суттєво обмежити основоположні права і свободи громадян України. Обмеження повинні бути рівні за обсягом з цілями, для досягнення яких вони запроваджуються.

У цьому контексті варто відмітити позицію В.В. Обушко, яка вказує, що воєнний стан означає можливість законного обмеження прав і свобод громадян та тимчасовий відступ від положень Конвенції з прав і основоположних свобод людини. Однак ідеться не про обмеження прав і свобод, а про можливість такого обмеження в разі необхідності вжити термінові заходи, спрямовані на забезпечення національної безпеки [17, с. 60].

Сучасні науковці В.В. Лазарев та Т.М. Малиновська вважають, що наріжним питанням сьогодення виступає налагодження зв'язку і чіткої взаємодії між усіма органами державної влади та посадовими особами при виконанні своїх обов'язків. Водночас не можна допустити використання воєнного стану в Україні будь-якими силами у своїх політичних інтересах, у т. ч. з метою скасування виборів або перенесення їх термінів. За умови дотримання цих вимог воєнний стан, запроваджений в Україні, мінімально позначиться на обмеженні прав громадян України та фактично не зачіпатиме їх інтереси та повсякденний побут. В іншому разі може виникнути реальна загроза гострої внутрішньої кризи в країні з непередбачуваними наслідками [15, с. 72].

Тому обмеження основних прав і свобод особи являє собою правомірне, цілеспрямоване кількісне та якісне применшення у процесі правореалізації тих можливих моделей поведінки, які складають основне право (свободу) особи, з боку інших осіб. Воно має виключно законний, тимчасовий, цільовий, недискримінаційний,

суспільно корисний характер і полягає у звуженні обсягу і змісту фундаментальних потенційних можливостей особи. Запровадження обмежень основних прав і свобод також може бути пов'язане в законі з особливостями правового режиму території, правового статусу особи або юридичного процесу. Такі обмеження можуть враховуватись як самі собою, так і в комплексі [18, с. 383].

З наведених законодавчих та авторських дефініцій можна зробити узагальнений висновок, що Конституція України як основний закон, який гарантує забезпечення і захист прав і свобод громадян, містить перелік прав, які не можуть обмежуватись навіть в період дії воєнного стану.

До цих прав належать такі: громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство; не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування; не можуть бути порушеними невід'ємне право на життя, на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність; неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження; не можуть бути обмеженими права на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї; не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді, на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади; не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу, право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості, право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначене законом.

У чинному законодавстві передбачено дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 року примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. Майно, що підлягає примусовому відчуженню, обов'язково оцінюється у порядку, встановленому законодавством. Саме завдяки цій процедурі можливе повне відшкодування його вартості власнику [5].

Гідність людини, безперечно, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану. Заборона катування є імперативною нормою міжнародного права і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Вона знайшла своє закріплення

в усіх основних міжнародних інструментах – від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях.

Деякі науковці слушно зазначають, що основною метою обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина є встановлення балансу інтересів між особою, суспільством та державою. Права людини можуть обмежуватись із дотриманням принципів верховенства права, правової визначеності та пропорційності на правових засадах. Крім цього, обмеження прав людини мають відповідати легітимній меті, тобто має існувати необхідність «визначення меж здійснення суб'єктивного права з урахуванням інтересів інших осіб» [13, с. 14].

Так, застосування катувань і жорстоке поведіння повністю нівелюють принцип людської гідності, тому їх використання є абсолютно забороним на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли ідеться про війну.

В Україні, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями може здійснювати такі заходи правового режиму воєнного стану: 1) встановлювати та посилювати охорону об'єктів державного значення, об'єктів державного значення національної транспортної системи України та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи; 2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб; 3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю; 4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; 5) запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування; 6) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; 7) перевіряти в осіб документи, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України; 8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; 9) встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування

чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; 10) забороняти торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними й отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі; 11) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 12) проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення, згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України тощо.

Однак необхідно зауважити, що всі ці обмеження вводяться в дію не автоматично із введенням воєнного стану, а кожне з них запроваджується окремим наказом

військового командування, погодженим з військовою адміністрацією.

Висновки. Таким чином, враховуючи наведені законодавчі та авторські дефініції, можна зробити узагальнений висновок, що основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану, адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі. Відповідно до чинного законодавства перелік прав і свобод людини та громадянина, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, є вичерпним, а всі інші права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, можуть бути обмежені тільки за умови введення воєнного стану та означають можливість законного обмеження прав і свобод громадян та тимчасовий відступу від положень Конвенції з прав і основоположних свобод людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к-96/ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
2. Про державний матеріальний резерв : Закон України від 24 січня 1997 р. № 51/97-вр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
4. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 травня 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
7. Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період : Закон України від 20 жовтня 1998 р. № 194-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-14#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
9. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 14 березня 2022 р. № 133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
10. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
11. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2020 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.05.2023).
12. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. № 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.05.2023).
13. Білоскурська О.В., Федорчук М.Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 7–18.
14. Конституційне право України : підручник / І.М. Алмаш та ін. вид. 9, переробл. і допов. Ужгород : Гельветика, 2018. 462 с.
15. Лазарев В.В., Малиновська Т.М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : збірник наукових праць. Харків : ХНУВС, 2022. С. 71–73.
16. Майданник О.О. Конституційне право України : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2011. 380 с.
17. Обушко В.В. Обмеження прав людини і громадянина в умовах введення воєнного стану в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : збірник матеріалів доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро, ДДУВС, 2019. С. 59–60.
18. Проць І.М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381–384.

References

1. Konstytutsija Ukrainy : Zakon Ukrainy [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine] 28.06.1996 no. 254k/96-VR. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-VR> (accessed: 28.01.2021). [In Ukrainian].
2. Pro derzhavnyi materialnyi rezerv : Zakon Ukrainy [About the state material reserve: Law of Ukraine] 24.01.1997 no. 51/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/97-%D0%B2%D1%80#Text> accessed 16.05.2023). [In Ukrainian]

3. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy "Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini" : Zakon Ukrainy [On the approval of the Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine": Law of Ukraine] 24.02.2022 no. 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
4. Pro oboronu Ukrainy : Zakon Ukrainy [About the defense of Ukraine» : Law of Ukraine] 06.12.1991 no. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
5. Pro peredachu, prymusove vidchuzhennia abo vyluchennia maina v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho chy nadzvychainoho stanu : Zakon Ukrainy [On the transfer, forced alienation or seizure of property under the legal regime of martial law or state of emergency : Law of Ukraine] 17.05.2012 no. 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
6. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy [About the legal regime of martial law : Law of Ukraine] 12.05.2015 no. 389-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
7. Pro funktsionuvannia yedynoi transportnoi systemy Ukrainy v osoblyvyi period : Zakon Ukrainy [About the functioning of the unified transport system of Ukraine in a special period: Law of Ukraine] 20.10.1998 no. 194-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-14#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
8. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy [About the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine] 24.02.2022 no. 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
9. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the extension of the martial law in Ukraine : Decree of the President of Ukraine] 14.03.2022 no. 133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
10. Deiaki pytannia zdiisnennia povnoi kompensatsii za maino, prymusovo vidchuzhene v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho chy nadzvychainoho stanu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Some issues of full compensation for property forcibly alienated under the legal regime of martial law or state of emergency : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] 31.10.2012 no. 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text> (accessed: 16.05.2023). [In Ukrainian].
11. Pytannia zaprovadzhennia ta zdiisnennia deiakykh zakhodiv pravovoho rezhymu voiennoho stanu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [The question of the introduction and implementation of some measures of the legal regime of martial law : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] 08.07.2020 no. 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text> (accessed: 14.05.2023). [In Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Poriadku zaluchennia pratsezdatsnykh osib do suspilno korysnykh robit v umovakh voiennoho stanu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the approval of the Procedure for the involvement of able-bodied persons in socially useful works in the conditions of martial law : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] 13.07.2011 no. 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text> (accessed: 14.05.2023). [In Ukrainian].
13. Biloskurska O.V., Fedorchuk M.D. (2022) Normatyvno-pravove rehulivannia obmezhenia konstytutsiinykh prav i svobod liudyny i hromadianyna v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Normative and legal regulation of the restriction of the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen in the conditions of martial law in Ukraine]. *Pravova derzhava (Constitutional state)*. no. 46, pp. 7–18. [In Ukrainian].
14. Almashi I.M. (2018) *Konstytutsiine pravo Ukrainy : pidruchnyk [Constitutional law of Ukraine: textbook]*. Uzhhorod : Helvetyka. [In Ukrainian].
15. Lazariev V.V., Malynovska T.M. (2022) Osoblyvosti harantuvannia prav i svobod liudyny v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Peculiarities of guaranteeing human rights and freedoms under martial law in Ukraine]. *Pidhotovka pravookhorontsiv v systemi MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu (Training of law enforcement officers in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine under martial law) : zbirnyk naukovykh dopovidei uchasnykiv konferentsii*. Kharkiv : KhNUVS. p.p. 71–73. [In Ukrainian].
16. Maidannyk O.O. (2011) *Konstytutsiine pravo Ukrainy : navch. posib. [Constitutional law of Ukraine: tutorial]* . Kyiv : Alerta. [In Ukrainian].
17. Obushko V.V. (2019) *Obmezhenia prav liudyny i hromadianyna v umovakh vvedennia voiennoho stanu v Ukrainy [Limitation of human and citizen rights in the conditions of the introduction of martial law in Ukraine]. Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty (International and national security: theoretical and applied aspects) : zbirnyk materialiv dopovidei uchasn. III Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii*. Dnipro : DDUVS. p.p. 59-60. [In Ukrainian].
18. Prots I.M. (2020) *Okremi orhanizatsiino-pravovi mekhanizmy obmezhenia osnovnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna za zakonodavstvom Ukrainy [Separate organizational and legal mechanisms for limiting the basic rights and freedoms of a person and a citizen under the legislation of Ukraine]. Porivnialno-analitychne pravo (Comparative and analytical law)*. no. 1, pp. 381–384. [In Ukrainian].

Bratel Serhii,

Candidate of Legal Sciences, Professor, First Vice-Rector
(*Odesa State University of Internal Affairs, Odesa*)

OBSERVANCE OF THE RIGHTS AND FREEDOMS OF HUMANS AND CITIZENS UNDER THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF MARITAL STATE IN UKRAINE

The article is devoted to the study of issues related to the observance of human and citizen rights and freedoms under the conditions of the legal regime of martial law in Ukraine.

It is argued that in accordance with the Basic Law, in the conditions of a state of emergency, the constitutional right guaranteed by Art. 33 of the Basic Law of Ukraine: freedom of movement, free choice of place of residence, right to freely

leave the territory of Ukraine. Local executive authorities and local self-government bodies establish a special regime for citizens and vehicles to enter and leave the quarantine territory, and, if necessary, ensure a sanitary inspection of things, luggage, vehicles and cargo under quarantine conditions.

It is substantiated that the norms of the Constitution of Ukraine correspond to the norms of the Universal Declaration of Human Rights, which stipulates that in the exercise of his rights and 4 freedoms, every person should be subject to only such restrictions as are established by law exclusively for the purpose of ensuring proper recognition and respect for the rights and freedoms of others, ensuring fair requirements of morality, public order and general welfare in a democratic society.

The legal basis of limiting the rights and freedoms of a person and a citizen, the introduction of martial law in the state and the procedure for its introduction are analyzed. The provisions of separate legal acts adopted in Ukraine during the period of martial law are analyzed. The exceptions under which individual restrictions of human rights and freedoms can be established have been studied, and it has been established that, in accordance with the current legislation, during the period of the legal regime of martial law, the constitutional human rights and freedoms of citizens and citizens, which are provided for in Articles 30, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 53 of the Constitution of Ukraine may be limited.

The list of rights defined by the Constitution of Ukraine, which cannot be limited even during the period of martial law, has been analyzed. The cases of restriction of individual personal, political and socio-economic rights of a person and a citizen in the conditions of martial law in Ukraine are highlighted.

Key words: compliance, rights, freedoms, person, citizen, legal regime, martial law, Ukraine, military aggression.